

Financijska transparentnost potrošačkog zajma - trendovi u europskom i hrvatskom pravu i praksi

Čulinović-Herc, Edita

Source / Izvornik: **Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu, 2005, 42, 309 - 325**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:037536>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

Dr.sc. Edita Čulinović – Herc, docent
Pravnog fakulteta u Rijeci

FINANCIJSKA TRANSPARENTNOST POTROŠAČKOG ZAJMA - TRENDOMI U EUROPSKOM I HRVATSKOM PRAVU I PRAKSI

UDK: 336.76 (4)

Primljeno: 17. 03. 2005.

Izvorni znanstveni članak

Potrošački zajmovi (kredit) moćan su faktor financiranja raznih potreba potrošača, a njihova primjena vrlo je raširena. Potrošači se prilikom odabira ponude raznih kreditora susreću s problemom usporedivosti – kako znati koja je ponuda povoljnija i zbog čega? U tome im u određenoj mjeri pomaže pokazatelj kojeg trebaju sadržavati sve reklame i ponude zajmodavaca, a to je pojam efektivne kamatne stope zajma, ili kako ga Zakon o zaštiti potrošača naziva – realna godišnja kamatna stopa. Iz tog bi pokazatelja, koji se nalzi u masi ostalih financijskih podataka, potrošač trebao dokučiti koji je kredit jeftiniji. Stoga je iz kuta gledanja potrošača vrlo bitno da se do pokazatelja realne godišnje kamatne stope uvijek dolazi na isti način tj. primjenom iste formule. Europsko potrošačko zakonodavstvo na uniforman način rješava to pitanje jer daje formulu za obračunavanje realne godišnje kamatne stope u aneksu smjernice. Prilikom recepcije europskog prava u Zakon o zaštiti potrošača zakonodavac je odgodio recepciju formule imavši u vidu okolnost da je Hrvatska narodna banka već propisala formulu za izračunavanje efektivne kamatne stope kod kreditnih i depozitnih poslova, koja se primjenjuje na sve banke, te stoga i na potrošačke kredite. Kako je odnedavno na snazi novi propis o načinu obračuna realne godišnje kamatne stope, koji obvezuje sve zajmodavce kada sklapaju potrošačke zajmove, u ovom se radu istražuju posljedice postojanja dvaju paralelnih propisa koji uređuju u bitnome istu materiju. Radi usporedbe u radu su iznesena i rješenja prijedloga za izmjenu Smjernice o potrošačkim kreditima koja idu ka još većoj transparentnosti financijskih klauzula. U svjetlu tih opažanja u radu se daju određeni prijedlozi de lege ferenda za hrvatsko pravo kao i kritiziraju određena rješenja koja umanjuju financijsku transparentnost.

1. Uvod

Potrošači su uobičajeni korisnici bankovnih usluga. Broj bankovnih usluga neprekidno je u porastu kao i broj njihovih korisnika. Raznovrsnost bankarskih usluga uvjetovana je između ostalog i činjenicom da se te usluge mogu pružati na daljinu, odnosno primjenom elektroničkih medija. Sedamdesete godine bile su godine fizičkog bankarstva u kojima bankovne usluge kreditnog tipa nisu bile u toj mjeri razvijene. Sada su se i kreditne usluge diversificirale, stoga bankovnoj praksi nisu nepoznati novi paketi usluga koji s jedne strane na različite načine financiraju nabavu suvremene tehnološke opreme, a s druge strane omogućuju povezivanje kredita sa štednjom ili s osiguranjem. S druge strane, potrošači se sve više koriste elektroničkim sredstvima plaćanja, pri čemu se tu ne misli samo na plaćanje putem kartica na prodajnom mjestu već i korištenje kućnog odnosno Interent bankarstva, ili plaćanje putem mobilnog telefona.¹

¹ de COCK BUNING M.,/ HONDIUS E., / PRINS C.,/ de VRIES M Consumer@Protection.EU. ., «. An Analysis of Consumer Legislation in the Information Society» in: *Journal of Consumer Policy* 2001, p.24 (2001): 287.

U europskom kontekstu bankarski sektor se mijenja. U domeni bankovnih usluga postoji veliki broj smjernica koje s jedne strane harmoniziraju statusno pravo banaka (npr. uređujući adekvatnost kapitala) ili s druge strane harmoniziraju određene aspekte ugovornog prava, kao što čini Smjenica o garancijskim shemama za depozite² koja uređuje minimalni iznos štednog uloga za koje država članica jamči isplatu u slučaju insolventnosti banaka. Ipak je u nedavnom izvješću Grupe eksperata za bankarstvo u kojem je izvršena evaluacija primjene Financial Services Action Plan-a, ocijenjeno da je nivo harmonizacije nezadovoljavajući. Ocijenjeno je da europski bankarski sektor iskazuje niži nivo profitabilnosti od banaka iz SAD-a.³ Također je iznesen podatak da smjernice koje uređuju različite aspekte pojedinih instituta nisu međusobno usklađene. Naročito je zapažen «učinak gomilanja». Naime pri sklapanju ugovora (elektroničkim putem) može se dogoditi da potrošača treba informirati prije sklapanja ugovora o tri skupine podataka temeljem triju smjernica koje se na taj ugovor primjenjuju, a da dolazi do njihova dupliranja: određeni podaci zahtijevaju se prema Smjenici o elektroničkoj trgovini, drugi prema Smjernici o marketingu financijskih usluga na daljinu, a treći prema Smjernici o potrošačkom kreditu. Sve to dovodi do toga da potrošaču treba predočiti 40 različitih podataka prije sklapanja ugovora.

Sloboda pružanja usluga na tržištu EU nije upitna. Ipak se banke u pokušaju širenja svojih usluga izvan svojih nacionalnih okvira susreću s nekim preprekama. U prvom redu radi se o strukturalnim preprekama: činjenici da korisnici bankarskih usluga, a posebno potrošači preferiraju lokalne banke s kojima mogu «izgraditi odnos». Stoga se kod leasinga, potrošačkih kredita i kredita za kupnju nekretnine preferira lokalna prisutnost, što zapravo znači da je bankama nepraktično nuditi te usluge na daljinu. Vrlo su rijetki slučajevi da su određene bankarske grupacije započele sa on-line uslugama da bi tek kasnije osnovale podružnicu.

Osim strukturalnih postoje i prepreke unutar kojih su identificirane porezne, zakonske i administrativne prepreke. Primjerice neoporezivanje kamata često se dozvoljava samo za račune kod banaka koje su osnovane po pravu države članice, ili se od društava zahtijeva imenovanje lokalnog poreznog predstavnika. Kao ostale prepreke navode se velike razlike u insolventnom pravu država članica (banke nisu sigurne da li će u situacijama prekograničnog kreditiranja imati u slučaju stečaja položaj osiguranog ili neosiguranog vjerovnika). Na to se nadovezuju razlike između pravnih učinaka pojedinih sredstava osiguranja tražbina, postupci prisilne realizacije tih sredstava, među kojima se izdvajaju razlike između sudskih izvansudskih metoda realizacije.

² Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes, *OJL 135*, 31/05/1994 P. 0005 – 0014

³ Tzv. return on equity bio je 1992. godine u Europi 9,3% da bi 2001. godine narastao na 12,3%, pri čemu je vrhunac profitabilnosti iskazan 1999. godine u iznosu od 15,2%, dok banke SAD-a pokazuju u istom referentnom periodu porast od 12,6% ka 18,6%. Vidi FSAP: Progress and Prospects, Final Report, Expert group on Banking, May 2004., str.7.

Strukturalne promjene dešavaju se i u organizacijskim okvirima banaka. Zapažen je porast konsolidacije bankarskog sektora na nacionalnom nivou, ali ga ne prati stupanj prekogranične konsolidacije. U smislu tržišne zastupljenosti banke su prisutne jednako kao društva kćeri i kao i podružnice banaka.⁴ Ukupna tržišna zastupljenost nedomicilnih EU bankarskih institucija na tržištu država članica iznosila je 15,2% 2002.⁵ Naime treba imati na umu, da pojam «banka» u europskom kontekstu treba razumjeti u generičkom smislu on obuhvaća čitav niz kreditnih institucija koje su licencirane da obavljaju usluge tzv. «EU banking passport» kako ga definira Smjernica 2000/12/EC.⁶ Stoga u praski dolaze u obzir: commercial banks, mutual societies, cooperatives, saving banks, partnership itd.⁷

S druge strane porast broja bankovnih usluga koje se nude na tržištu proizlazi i iz činjenice da su banke ovlaštene nuditi de facto sve financijske usluge. Koncept univerzalnog bankarstva poznaje i hrvatski bankovni sustav. Osim pravih «bankovnih usluga», banke u RH su ovlaštene pružati i «ostale financijske usluge».^{8 9}

2. Ratio potrošačkog zakonodavstva u domeni finacijskih usluga

Zaštita potrošača je jedan od važnih pokretača zakonodavne aktivnosti. Kada je riječ o intervenciji zakonodavca u domeni financijskih usluga, tada se kao obrazloženje nude neki ciljevi koje zakonodavac želi postići. Prema Benstonu¹⁰ neki od tih ciljeva jesu: očuvati povjerenje potrošača u financijski sustav; osigurati da potrošači budu u dovoljnoj mjeri informirani kako bi mogli donijeti informiranu odluku kao i da s njima korektno postupaju, osigurati *fair pricing* financijskih usluga, zaštititi potrošače od prijevare i neovlaštenih transakcija itd.

Međutim, treba imati na umu da nisu svi potrošači isti. Siromašan i neobrazovan korisnik tekućeg računa nije isto što i sofisticiran i imućan ulagatelj.¹¹ Nadalje, svakako da će u okviru slike potrošača bolje pristajati (fizička) osoba koja je u zajmovnoj potrebi, od one koja raspolaže viškom novca, makar se i potonja smatra potrošačem. Ipak ako se ograničimo samo na fizičku osobu – deponenta, također postoje razlike radi li se o deponentu koji sklupa s bankom a vist novčani depozit ili ulaže novac u investicijski fond (također putem banke). Ipak, iako ima argumenata da posljednjeg ne smatramo običnim potrošačem,

⁴ Vidi Financial Services Action Plan: Progress and Prospects, Expert Group on Banking, Final Report, May 2004., p.5.

⁵ *Ibid.*, str.6.

⁶ Vidi Annex 1 Smjernice 2000/12/EC

⁷ Financial Services Action Plan: Progress and Prospects, Expert Group on Banking, Final Report, May 2004., str. 5.

⁸ Vidi čl.3 i čl.6. ZB

⁹ Vidi čl.6.st.2. Zakona o bankama, NN 84 / 2002.

¹⁰ «To maintain consumer confidence in the financial system; to assure that consumers receive sufficient information to make good decisions and are dealt with fairly; to assure fair pricing of financial services; to protect consumers from fraud and misrepresentation and to prevent invidious discrimination against individuals.» Vidi, BENSTON G.J., «Consumer Protection as Justification for Regulating Financial-Services Firms and Products» in: *Journal of Financial Services Research*, 2000., str. 277.

postoje shvaćanja koja poistovjećuju ulagatelja i potrošača. Pogotovo se izjednačuje individualni ulagatelj koji djeluje na globalnom financijskom tržištu s potrošačem na domaćem tržištu. Tako prema Cartwright-u:

«Given that investment represents deferred consumption, it is tempting to see investor protection as other side of the coin from the consumer protection. Any attempt to draw a distinction between these lines, however would be misconceived. The investors with whom are we concerned.... are also consumers – of financial services...»¹²

Kako je predmet ovog rada usredotočen na pitanje financijske transparentnosti ugovora o potrošačkom zajmu, posebno u odnosu na iskazivanje kamatne stope i način njezina obračuna, kako u europskom tako i u hrvatskom pravu, valja poći od definicije sadržane u čl.1.st.2. (a) Smjernice 87/102/EEC o potrošačkom kreditu¹³ Smjernica definira potrošača kao *«a natural person who (...) is acting for the purposes which can be regarded as outside his trade or profession»*, dok je vjerovnik (zajmodavac) definiran u čl.1. st.2. (a) iste smjernice kao *«a natural or legal person who grants credit in the course of his trade, business or profession, or a group of such persons; »*. Ono što uočavamo iz ovih definicija je da zajmodavac ne mora nužno biti banka već to može biti primjerice i fizička osoba (npr. obrtnik) pod uvjetom da daje zajam u sklopu svojeg poslovanja. Smjernica o potrošačkim kreditima koja je sada na snazi implementirana je u hrvatsko zakonodavstvo u Zakonu o zaštiti potrošača, odnosno u Glavi VIII, tog istog zakona. Naš zakonodavac nazvao je tu glavu zakona upravo potrošački zajam (a ne kredit) da naglasi kako zajmodavac može biti i nebankovna institucija.

S druge strane Zakon o bankama je ovoj problematici pristupio na drugi način. U glavi XVI koja nosi naziv: Zaštita potrošača, svaka se fizička osoba smatra potrošačem neovisno u kojem svojstvu sklapa ugovor s bankom. Sukladno tome, proizlazi da se jedna te ista osoba može naći u ulozi potrošača ako sklapa ugovor s bankom, dok ako je riječ o nebankovnoj instituciji, tada ta ista osoba možda neće proći kriterije potrošača. Stomatolog koji uzima kredit od banke za opremu svoje ordinacije smatrat će se po ZB-u potrošačem, dok će to prema ZZP-u biti jedino onda ako uzima kredit za kupnju stvari za osobnu potrošnju. Iz toga proizlazi da čak i profesionalci uživaju zaštitu potrošača ako sklapaju ugovor o kreditu s bankom.

¹¹ CARTWRIGHT P., «Consumer Protection in Financial Services: Putting the law in Context» in: *Consumer Protection in Financial services*, The Hague-London- Boston, 1999., str.4.

¹² CARTWRIGHT P., op.cit., str.6.

¹³ Council Directive of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member States concerning consumer credit (87/102/EEC), ●J L 42, 12.2.1987, str.48. Izmjenjena: Council Directive 90/88/EEC of 22 February 1990, L 61, 10.3.1990. i Directive 98/7/EG of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998, L 101, 1.4.1998., str.17. Vidi također konsolidirani tekst: C●NSLEG, 1987L0102 – 21/04/1998. 1-15.

3. Potrošači i kompleksnost financijskih proizvoda

Kao što to ističe Benston¹⁴, svaki zakonodavac polazi od ideje savršenog tržišta na kojem su svi potrošači u potpunosti upoznati s naravi i vrijednosti proizvoda kojima se na tržištu trguje. Uloga je zakonodavca sastoji se u ispravljanju nedostatnog informiranja potrošača, ili tzv. asimetričnu informiranost (*asymmetric information*). Llewellyn,¹⁵ osim toga ističe još neke razloge regulatorne intervencije, kao što su primjerice poteškoće u procjeni kvalitete financijskog proizvoda na mjestu kupnje i slično. Ima autora koji dovode u pitanje načelo potpune informiranosti. Tako Cartwright¹⁶ tvrdi da su financijski proizvodi u toj mjeri kompleksni da čak niti potpuna informiranost ne omogućuje potrošačima valjanu procjenu vrijednosti proizvoda prije njegove kupnje, upravo zbog pomanjkanja određenih specifičnih znanja.

Ipak većina autora suglasna je u tome da potrošač prilikom donošenja informirane odluke mora biti u mogućnosti usporediti ponuđene uvjete za sklapanje ugovora, te ih je zbog toga potrebno iskazati na jednak način, iako ima autora koji sumnjaju i u tu tezu. Cranston primjerice primjećuje da: «*The major problem with disclosure regulation is not in securing business compliance, but rather that consumers are unaware of the information disclosed, do not appreciate its significance or simply do not employ the information provided in the market place*».¹⁷ Iako ova tvrdnja zvuči pesimistički ima argumenata i za tu tvrdnju. Ima li smisla potrošačima prezentirati način obračuna kamatne stope (formulu), ako isti ne poznaju elementarne pojmove iz financijske algebre, ne razumiju kamatni račun, anticipativni i dekurzivni način obračuna kamatne stope koji imaju svoje korijene u učenju o vremenskoj preferenciji novca. Neobrazovanom potrošaču formula ne znači ništa dogod mu netko ne objasni zbog čega je jedan način obračuna povoljniji od drugog. Stoga se potrošači i dalje oslanjaju na iracionalne faktore pri odlučivanju kao što su savjet prijatelja ili poznanstvo s bančnim personalom.

4. Europsko zakonodavstvo o potrošačkom kreditu - presjek

Smjernica 87/102/EEC o potrošačkom kreditu izmjenjena i dopunjena 1990. i 1998. godine,¹⁸ postavila je osnove harmonizacije nacionalnih zakonodavstava zemalja članica EU kada je u pitanju potrošački kredit. Još je tijekom 1995. Komisija EZ podnijela izvješće o provedbi Smjernice iz 1987.,¹⁹ nakon kojeg su uslijedile konzultacije involviranih interesnih grupa. 1996. Komisija EZ je podnijela Izvješće o provedbi Smjernice 90/88/EEC koja je izmijenila izvornu smjernicu iz 1987., godine u pogledu efektivne kamatne stope (annual percentage

¹⁴ CARTWRIGHT op.cit., str.10.

¹⁵ LLEWELLYN D.T. «Regulation of Retail Investment Services», *Economic Affairs*, 1995., str.13.

¹⁶ CARTWRIGHT P. op.cit., str.10.

¹⁷ CRANSTON R. *Consumers and the Law*, Weidenfeld & Nicolson, 1984, str.7.-8.

¹⁸ Vidi gore bilješku 13.

¹⁹ European Commission, Report on the operation of Directive 87/102/EEC, COM (95) 117 final

rate APR)²⁰ Studije i konzultacije²¹ koje su uslijedile kao i veliki broj posebno naručenih elaborata na tu temu²² pokazale su da postoje velike razlike u nacionalnom pravu zemalja članica kada su u pitanju krediti koji se podijeljuju fizičkim osobama.²³ U nekim zakonodavstvima potrošačko kreditno zakonodavstvo obuhvaća leasing fizičkim osobama s opcijom kupnje, a u drugima ne. Krediti su različito stilizirani, a s time su povezani različiti načini obračuna kamata i troškova. Smjernica na čijoj se izmjeni radi upravo ima za fokus utvrđivanje istovjetnog načina obračuna kamatne stope, kako bi potrošaču olakšala usporedbu i odabir ponuda.²⁴ Makroekonomski pokazatelji govore u prilog tome da je volumen potrošačkih kredita značajan – on prelazi iznos od 500 000 milijuna EUR, što odgovara iznosu većem od 7% of GDP. Istraživanje Eurobarometra od 1997. godine otkriva visoki postotak nezadovoljstva s kvalitetom potrošačkog zakonodavstva zemalja članica kada su u pitanju financijske usluge: više od 40% ispitanika smatra da zakonodavstvo ne osigurava odgovarajući stupanj transparentnosti financijskih usluga.²⁵

Izmjene i dopune Smjernice iz 1987. godine bile su usmjerne na uspostavu financijske usporedivosti kroz uvođenje jedinstvenog načina obračuna efektivne kamatne stope. Oko toga pitanja pojavila su se dva pitanja, prvo se sastojalo u utvrđivanju obračunskih konvencija za vremenske periode kao i za pitanje zaokruživanja iznosa. Drugo se pitanje sastojalo u utvrđivanju «troškovne baze» kredita. Uprkos donošenju Smjernice iz 1998., zemlje članice i dalje ne računaju efektivnu kamatnu stopu na istovjetan način, niti obuhvaćaju iste troškove u troškovnu osnovu. Primjerice, sredstva osiguranja kredita trebaju se uračunavati u troškovnu osnovicu, pa je to ponukalo zemlje članice da reguliraju ovo područje i izvan zahtjeva postavljenih smjernicom. S druge strane ima pitanja u pogledu kojih niti smjernica nije dovoljno precizna, pa tako ne daje odgovor na pitanje što je s provizijama koje se plaćaju posrednicima ili s porezom²⁶ koji se plaća nakon

²⁰ European Commission, Report on the operation of Directive 90/88/EEC, COM (96) 79 final

²¹ COM (97) 465 final of 24.09.97.

²² Mnoge studije upravo su bile usredotočene na pitanje načina obračuna kamatne stope Vidi: Final report on tender no XXIV/96/U6/21 SECKELMANN R. «*Methods of calculation, in the European Economic Area, of the annual percentage rate of charge*», Final report from 31 October 1995, Contract no AO 2600/94/00101, REIFNER U., «*Harmonisation of cost elements of the annual percentage rate of charge*», Project no AO-2600/97/000260; DOMONT-NAERT F./DEJEMEPPE P., «*Etude sur le probleme de l'usure dans certains états membres de l'espace économique européen*, Lovain la Neuve 1987. Vidi još, *Verbraucherschutz bei der Kreditvergabe, insbesondere bei grenzüberschreitenden Geschäften*, u: HADDING/SCHNEIDER Rechtsfragen bei Bankleistungen im Europäischen Binnenmarkt, ERA Köln 1994. str. 273.-367. (HABERSACK, M. Länderbericht Deutschland / DIAMOND, A. Länderbericht vereinigtes Königreich / HOFFMANN, E. Länderbericht Belgien / Länderbericht Frankreich WITZ, C.)

²³ Vidi na primjer belgijski *Loi sur le crédit à la consommation 12 juin 1991*; za Njemačku: *Verbraucherkreditgesetz, 17.12. 1990*; Francuska: *Loi 78-22 sur Crédit à la consommation 10 janvier 1978*; Italija: *Testo Unico bancario d.lg. n.385, 1.9.1993*

²⁴ Vidi obrazloženje prijedloga Smjernice u: in: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the harmonization of the laws, regulations and administrative provisions of the Member states Concerning credit for consumer, Brussels, 11.09.2002., COM (2002)443 final, str.5.

²⁵ *Ibid.*, str.4.

²⁶ REIFNER U. *Harmonization of Cost Elements of the Annual Percentage Rate of Charge, APR*, Project No.: AO-2600/97/000169, par.2.

sklapanja ugovora. Istraživanja su pokazala da se mogu pojaviti značajni otkloni (u iznosu od 10, 20% ili više) ovisno o tome kako strogo zemlje članice definiraju sastav troškovne baze. Također je iskazano da u praksi oko 30% standardnih troškova koje plaća potrošač nije prikazano u obračunu efektivne kamatne stope.²⁷ Stoga Prijedlog Smjernice cilja na izmjenu obračunskih konvencija, ali i na uključivanje (isključivanje) pojedinih troškova iz troškovne baze.

5. Prijedlog smjernice o potrošačkim kreditima i pitanje RGKS

5.1. Nove definicije

Iako promjene u polju primjene *ratione materiae* nisu u fokusu ovog rada, vrlo važna izmjena odnosi se na obuhvaćanje osiguranja potraživanja (kredita) u polje primjene.²⁸ Prijedlog smjernica definira sporazum o osiguranju potraživanja kao ugovor koji je akcesoran u odnosu na kredit, kod kojeg davatelj osiguranja daje osiguranje ili obećaje dati osiguranje ispunjenja kredita koji je dodijeljen fizičkoj ili pravnoj osobi.

Definicija pojma «(potrošačev) ukupan trošak kredita» (*“total cost of credit to the consumer”*) pretrpio je izmjenu. Prijedlog smjernice ide za time da pobroji tipične troškove koji se pojavljuju: kao što su «obeštećenja, provizije, porezi i druge naknade koje potrošač mora platiti za kredit» (*“indemnities, commissions, taxes and other kind of the charge which the consumer has to pay for the credit”*). Ipak, lista je primjerična,²⁹ što otvara mogućnost različitog dimenzioniranja troškovne baze i umanjuje harmonizacijske napore.

U Prijedlogu smjernice našli su se i neki novi pojmovi, kao što su:

- iznos koji ostaje zajmodavcu (*“sums levied by creditor”*);
- ukupna kamatna stopa zajma (*“total lending rate”*);
- nominalna kamatna stopa (*“borrowing rate”*);
- ostatak vrijednosti (*“residual value”*);
- (“drawdown”)
- ukupan iznos kredita (*“total amount of credit”*).³⁰

Prva dva pojma omogućuju potrošaču (prvi u nominalnom iznosu, a drugi u postotku) da utvrdi koje troškove plaća zajmodavcu za njegovu uslugu dodjele kredita, odvojeno od troškova koji su inače povezani s dodjelom kredita (javnilježničke pristojbe, naknade za sredstva osiguranja kredita, provizije posrednicima, troškovi neobvezatnog osiguranja).

Pojam nominalne kamatne stope (*borrowing rate*) označava kamatnu stopu bez ikakvih troškova. Označava se u postotku koji se primjenjuje na određeno

²⁷ *Ibid.*, par.5.

²⁸ Vidi čl. 1 Prijedloga Smjernice, str. 34 i Explanatory Memorandum, str. 8.

²⁹ Vidi čl. 2 (g) Prijedloga Smjernice, str. 35 i Explanatory Memorandum, str.9.

³⁰ Vidi čl. 2 (i - n) Prijedloga Smjernice, str.35.

obračunsko razdoblje i to na iznos kreditnih rata - kreditnih uplata (*credit drawn down*). Naznaka te stope omogućit će potrošačima da provjere koju kamatnu stopu plaćaju u određenom razdoblju. Naime, neke su zemlje članice prilikom implementacije smjernice optirale za efektivnu kamatnu stopu uz primjenu ekvivalentne metode konverzije, ako se radilo o dugoročnom kreditu. Te su zemlje željele izbjeći da se periodična rata obračunava na nebrojeno mnogo načina uz korištenje različitih pro rata temporis metoda. Druge zemlje dozvoljavaju nominalnu periodičnu ratu uz primjenu proporcionalne metode konverzije. Ovaj pojam je zadržan da bi ga se razlikovalo od *lending rate* ili kamatne stope na štedne uloge.³¹

Pojam "*residual value*" se uobičajeno koristi kod leasinga. Plaćanje ostatka vrijednosti u situaciji u kojoj se koristi opcija kupnje treba omogućiti potrošaču da postane vlasnik financiranih stvari.

Pojam kreditne rate (tranše kredita) "*credit drawdown*" predstavlja iznos kredita koji se može jednokratno povući u bilo koje vrijeme dok ukupan iznos kredita ("*total amount of credit*") – označava gornji iznos (plafon) kredita – tj. predstavlja ukupan iznos kredita.

5. 2. Informacije o RGKS (APR) prije i prilikom sklapanja ugovora

Sadržaj informacija koje treba dobiti potrošač prije sklapanja ugovora o kreditu reguliran je u Prijedlogu smjernice.³² Potrošaču se mora dati informacija o APR-u i taj izračun mora biti identičan onom koji je kasnije uvršten u ugovor, osim ako je ovaj kasniji izračun obavljen na temelju ugovornih elementata koji nisu bili poznati u vrijeme kada je informacija dana. Potrošač mora također znati na temelju kojih pretpostavki je taj izračun izvršen.

Prilikom sklapanja ugovora zahtijeva se opsežna i obvezatna lista informacija. Osim imena ugovornih strana, u ugovoru moraju biti iskazani svi podaci o izračunu efektivne kamatne stope kao i sve pretpostavke na temelju kojih je izračunata u vrijeme sklapanja ugovora. U obvezne podatke ulaze i podaci sadržani u tzv. tablici amortizacije. Što se tiče troškova potrebno je iskazati koji troškovi nisu uzeti u obzir prilikom izračunavanja efektivne kamatne stope, a potrošač ih mora platiti pod određenim okolnostima (npr. iznos ugovorne kazne zbog zakašnjenja *defaulting charges*) i sl. Ostali sastojci ugovora vezani su za određene prava na odustanak, vraćanje kredita prije dospelosti i sl.

³¹ Vidi Explanatory Memorandum, str. 9.

³² Vidi listu podataka iz čl. Art. 6 (2) Prijedloga Smjernice, str. Lista posebno treba sadržavati: «... a) the sureties and insurance required; b) duration of the credit agreement; c) the amount, number and frequency of payments to be made; d) the recurrent and non-recurrent charges, including additional non-recurring costs which the consumer has to pay on concluding a credit agreement such as taxes, administrative costs, legal fees and assessment costs with regard to the sureties required; e) total amount of credit and the conditions governing drawdown of the credit; f) where applicable, the cash price of the financed goods and services and the down payment due and the residual value; g) where applicable, the borrowing rate, the conditions governing the application of this rate and any index or reference rate applicable to the initial borrowing rate, as well as periods, conditions and procedures for varying the borrowing rate; h) the annual percentage rate of charge and the total lending rate, by means of representative example mentioning all financial data and assumptions used for calculating the said rates; i) the period for the right of withdrawal.»

5.3. Posebno o RGKS (APR), troškovima, ukupnoj stopi zajma i nominalnoj kamatnoj stopi

U Prijedlogu Smjernice postoje posebna pravila koja pokazuju na koji se način izračunava realna godišnja kamatna stopa.³³ Ranije prihvaćena formula je zadržana, ali se koristi nova terminologija kako bi se pojmovni aparat potreban za izračun uskladio s novim predlaganim pojmovnim aparatom. Efektivna kamatna stopa iskazuje na godišnjoj osnovi sadašnju vrijednost svih obveza ("commitments") bilo sadašnjih bilo budućih. Obveze obuhvaćaju isplate, uplate i troškove.

Kako bi se realna godišnja kamatna stopa mogla izračunati potrebno je odrediti ukupan trošak kredita (*total cost of credit*). Neki se troškovi ne uzimaju u obzir prilikom izračuna kao što su iznosi zateznih kamata (*default charges*). Drugi se troškovi uračunavaju u troškovnu bazu, kao što su obeštećenja (*indemnities*), provizije, porezi bez obzira da li ih potrošač plaća zajmodavcu ili nekoj drugoj osobi (nadležnom organu, posredniku). Prijedlog Smjernice presumira da su svi troškovi uključeni u troškovnu bazu, ako nisu na jasan način izdvojeno prikazani u ugovoru o kreditu. To se primjerice odnosi na troškove za vođenje računa na kojem se vode uplate i isplate, troškovi korištenja kartica za istu svrhu i troškovi koji su općenito povezani sa naložima za uplatu i isplatu.

Poseban status imaju troškovi koji se odnose na premije osiuranja.³⁴ Propis predviđa da se i premije moraju uračunati u troškovnu bazu ako se ugovor o osiguranju sklapa i u vrijeme kada i ugovor o kreditu. Neke su države obračunom obuhvatile sva «obvezatna» osiguranja (*compulsory*), pri čemu se pojavilo pitanje razgraničenja neobvezatnih. Novo pravilo na neki način eliminira tu dilemu zbog toga što u troškovnu bazu uračunavaju sve premije koje su plaćene u vrijeme sklapanja ugovora o kreditu, bez obzira radilo se o obvezatnim ili neobvezatnim osiguranjima.

Brojne su presumpcije koje se uvode u prijedlog Smjernice kako bi se omogućio izračun APR-a kadgod u ugovoru nedostaje neki parametar. Potrošač mora biti obaviješten o tim presumpcijama, svaki puta kada se izračun vrši na temelju njih. Međutim neke presumpcije, koje su bile sadržane u Smjernici su sada napuštene. Ukupan iznos kredita mora po novom pravilu biti uvijek iskazan u ugovoru i ne može se presumirati, kao što je to bilo moguće prema Smjernici. Međutim, presumpcije koje se odnose na broj rata i plan otplate su zadržane.

Tako primjerice ako ugovor o kreditu daje potrošaču mogućnost da se cjelokupan iznos kredita isplati odjednom, tada se za potrebe izračuna realne godišnje kamatne stope ta okolnost uzima u obzir pri obračunu, bez obzira da li je do toga stvarno i došlo. To zbog toga što inače zajmodavac nije u mogućnosti kada obračunava APR to uzeti unaprijed u obzir. Zato mora presumirati da je cijeli iznos isplaćen odmah kako bi takav ugovor mogao usporediti sa tradicionalnim zajmom.

³³ Vidi čl. 12 Prijedloga Smjernice, str.43. i Explanatory Memorandum, str.17.-19.

³⁴ Vidi čl. 12 (2) Prijedloga Smjernice, str.43.

Slična presumpcija postoji za vrijeme vraćanja kredita. Ako se vrijeme vraćanja kredita ne može utvrditi na temelju ugovornih odredbi ili iz sredstava vraćanja kredita, presumira se da je vrijeme vraćanja kredita godina dana. Ako ugovor, naprotiv predviđa više od jednog datuma za vraćanje kredita za potrebe izračuna kamatne stope uzima se u obzir najraniji datum otplate.

Kako je nominalna kamatna stopa jedini element u obračunu realne godišnje kamatne stope koji može varirati, ako je ugovorom predviđena varijabilna kamatna stopa, ali se ta varijabilnost ne može kvantificirati u vrijeme kada se izračunava realna godišnja kamatna stopa, tada vrijedi presumpcija da je nominalna kamatna stopa fiksna za sve vrijeme trajanja ugovora o kreditu.

Kada je u pitanju *total lending rate* iz koje potrošač vidi koliko plaća zajmodavcu za njegovu kreditnu uslugu, odvojeno od onoga što plaća trećim osobama, tada se u troškovnu bazu obračunavaju i sljedeći troškovi: kamata koja se plaća zajmodavcu, troškovi vođenja kredita i servisiranje kreditne partije, premije osiguranja kredita. Premije osiguranja koje plaća potrošač pri sklapanju ugovora o kreditu uzimaju se u obzir ako je zajmodavac taj koji bira osiguratelja i zahtijeva osiguranje. Međutim, ako je osiguranje neobvezatno tada premija ne čini komponentu troškovne baze. Troškovi koji se odnose na javnobilježničke pristojbe, poreze, upisnine (*registration fees*) ne uzimaju se u obzir (primjerice troškovi upisa registarskog založnog prava na predmetu osiguranja kredita).

Nominalna kamatna stopa je kamatna stopa koja isključuje sve ostale troškove. Prijedlog Smjernice propisuje čak i na koji način ona može varirati, tako da banka, odnosno zajmodavac ne može to činiti po svojoj diskrecijskoj ocjeni. Periodi tijekom koji *borrowing rate* može varirati mora ju biti naznačeni u ugovoru o kreditu. Zatim, varijabilna *borrowing rate* ne može varirati izvan tih perioda te mora varirati samo prema ugovorenom indeksu ili drugoj referentnoj stopi. Osim nominalne kamatne stope (*borrowing rate*), niti jedan drugi trošak ne može varirati i na zamislivo je da variraju troškovi (provizije, biljezi, poštarina i sl.). O svakoj promjeni (nominalne) kamatne stope potrošač mora biti obaviješten u pismenom obliku ili na drugom trajnom mediju (*other durable medium*). Takva promjena nužno obuhvaća novi izračun realne godišnje kamatne stope nove *total lending rate* i tamo gdje je potrebno nove amortizacijske tablice.

5.4. Nepoštene ugovorne odredbe u vezi s RGKS i srodnih pojmova

Posebno je interesantan pristup europskog zakonodavca kojim se pokušalo izraditi posebne crne klauzule unošenjem kojih ugovor postaje ništav, a sve se one pretežno tiču nedozvoljenih načina obračuna kamatne stope. Ovaj popis klauzula treba shvatiti kao dodatak sivoj listi koja nepoštenih klauzula koja je propisana u Smjernici 93/13/EEC o nepoštenim ugovornim odredbama³⁵ a ne kao zajmena za tu listu.

³⁵ Vidi Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts, OJ 1993 L 95/29. O klauzulama koje ovlašćuju banku na jednostranu izmjenu ugovora vidi: LOMNICKA E. «Unilateral Variation in Banking Contracts», u: CARTWRIGHT P. (ur.) *Consumer Protection in Financial Services*, The Hague-London- Boston, 1999., str. 99.-122.

Prva (crna) klauzula odnosi se na praksu kada banka uvjetuje dodjelu kredita potrošaču depozitom novca (ili vrijednosnog papira) ili kupnjom vrijednosnih papira ili drugog financijskog instrumenta. Na taj način zajmodavac udvostručuje svoju dobit. Takva je klauzula dopustiva jedino ako potrošač ostvari istu kamatnu stopu na depozit kao što je u ugovorena realna godišnja kamatna stopa na kredit.

Drugi način stvaranja pritiska na potrošača je obvezivati ga da sklopi drugi ugovor s njime ili posrednikom ili trećom osobom koju zajmodavac odredi. Ta je klauzula dopustiva jedino ako su troškovi sklapanja tih ugovora uključeni u cjelokupan trošak kredita.

Sljedeće je pravilo da samo nominalna kamatna stopa može biti varijabilna stoga bi varijabilnost primjerice provizije bila ništava. Što se tiče varijabilnosti nominalne kamatne stope ta varijabilnost ne smije diskriminirati potrošača. Zatim, ako uvedeni koncept varijabilnosti nije u vezi s inicijalnom nominalnom stopom predloženom u vrijeme sklapanja ugovora te ne uključuje sve oblike rabatav (*all forms of rebate*), smanjenja ili druge pogodnosti također se smatra crnom klauzulom.

6. Realna godišnja kamatna stopa kod potrošačkih zajmova - hrvatsko pravo

6.1. Pravni okvir – ZZZP v. ZB i njihovi provedbeni propisi

Potrošački zajam nalazi se u Glavi VIII. ZZZP-a. Kao što je ranije napomenuto ZZZP zajmodavcem smatra ne samo banku već i «svaku osobu ili skupinu osoba koja u okviru svoje djelatnosti ili svoga zanimanja sklapa s potrošačima ugovore o zajmu». To će, dakle, najčešće biti banka (u kojem slučaju se radi o kreditu), ali može biti i druga (pravna ili fizička) osoba. Kako određene elemente ovog ugovora s potrošačima ZB, kao i propisi doneseni temeljem ZB-a i ZZZP-a potrebno je te propise dovesti u vezu da bi se mogao ocijeniti stupanj zaštite koju uživaju potrošači, i ocijeniti kada će se koji od njih primjenjivati.³⁶ ZZZP smatramo, vrijedi kao *lex generalis* za sve potrošačke zajmove, a kada su zajmodavci banke treba još primijeniti i ZB kao *lex specialis*. Pri tom *lex specialis* ne bi mogao mijenjati prava potrošača koja mu priznaje *lex generalis*, na njihovu štetu. U središtu interesa ovog rada su propisi koji reguliraju pitanje financijske transparentnosti, posebice oni koji uređuju transparentno iskazivanje realne godišnje kamatne stope prije i pri sklapanju ugovora te način njezina obračuna.³⁷

³⁶ O hrvatskom pravu u odnosu na europsko prije donošenja ZZZP-a: PETRIĆ, S. *Zaštita potrošača u bankovnim kreditnim poslovima u hrvatskom pravu u odnosu na pravo Europske unije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2002. br. 1-2 (65-66), str. 115.-150.

³⁷ Općenito o problematici ugovornih i zateznih kamata vidi kod: GIUNIO, M.A. *Zatezne kamate u hrvatskom pravu, sudskoj praksi i u projekciji*, Zbornik radova, 42. susret pravnik Opatija 2004., str.111-146, posebice 134-136, te 140-145. Vidi i raniji rad istog autora: GIUNIO, M.A. *Ugovorne o zatezne kamate (propisi, praksa i problemi)* Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci (1991.) Vol.22 Br.1, str. 433.-469.

6.2. Informacije o RGKS (prije i) pri sklapanju ugovora o potrošačkom zajmu

6.2.1. Presumpcije potrebne za izračun RGKS

ZZP regulira obvezu obavještanja potrošača o RGKS-u kod oglašavanja na sličan način kao i europski zakonodavac. Svako oglašavanje, prema čl. 63. ZZP-a bez obzira radi li se o ponudi za sklapanje ugovora ili ne, istaknuto u poslovnim prostorijama ili dostavljeno potrošaču na neki drugi način, a kojim netko nudi odobravanje potrošačkog zajma, bilo neposredno ili putem neke druge osobe, mora sadržavati godišnju kamatnu stopu, navod o svim drugim troškovima zajma te navod o realnim godišnjim kamatama. Te se informacije ponavljaju u samom ugovoru o potrošačkom zajmu, kao bitni sastojak ugovora iz čl.59. ZZP-a.³⁸

Zakon sadrži niz presumpcija (čl.60. ZZP-a) koje su zapravo «pretpostavljeni bitni elementi» potrošačkog zajma, a potrebni su upravo za izračun RGKS. Naime, realna godišnja kamatna stopa izračunava se s obzirom na okolnosti koje postoje u trenutku sklapanja ugovora o zajmu. Zakonske presumpcije primjenjuju se kada ugovor ne sadrži podatke koji su potrebni za obračun RGKS. Primjerice, ako u ugovoru ne postoji podatak o iznosu odobrenog zajma, tada se za potrebe izračuna realne godišnje kamate smatra se da je odobren zajam u iznosu od 15.000,00 kuna (čl.60. st. 5. ZZP-a). U svjetlu onoga što se predlaže u Prijedlogu Smjernice, ovaj će propis domaćeg prava pretrpjeti izmjenu jer presumiranje odobrenog iznosa kredita prema Prijedlogu Smjernice nije više moguće. Prema drugoj presumpciji, ako u ugovoru o zajmu nije izričito navedeno vrijeme na koje je odobren zajam, niti se ono može odrediti na temelju ostalih odredaba ugovora za potrebe izračuna realne godišnje kamate, smatra se da je kredit odobren na godinu dana (čl.60. st. 6. ZZP-a.) Dakle, ova je presumpcija oboriva, jer se taj podatak može izvoditi iz ostalih odredbi ugovora. U pogledu ovog rješenja nema u Prijedlogu Smjernice promjene, tako da vrijedi ista presumpcija.

U ZZP-u je regulirana situacija kada ugovor o zajmu sadrži odredbu kojom je predviđena mogućnost promjene kamatne stope i iznosa, odnosno razine ostalih troškova sadržanih u realnim godišnjim kamatama. U tom slučaju za potrebe izračuna realne godišnje kamate, smatra se da će do ispunjenja ugovora o zajmu kamate i ostali troškovi koji ulaze u realne godišnje kamate ostati nepromijenjeni (čl. 60.st. 4. ZZP). Ovaj propis biti će sigurno potrebno promijeniti obzirom da prema Prijedlogu Smjernice jedino nominalna kamatna može varirati, a ostli elementi potrebni za izračun kamatne stope ne mogu (pogotovo ne troškovi).

³⁸ Ugovor treba naročito sadržavati: odredbu o iznosu zajma, odredbu o godišnjoj kamatnoj stopi i pretpostavkama pod kojima se godišnja kamatna stopa može promijeniti, odredbu o troškovima koji se u vrijeme sklapanja ugovora naplaćuju te pretpostavkama pod kojima se ti troškovi mogu promijeniti, **odredbu o realnim godišnjim kamatama na zajam (efektivnoj kamatnoj stopi)**, odredbu o pretpostavkama pod kojima realna godišnja kamata na zajam može biti promijenjena, odredbu o iznosu, broju i razdoblju ili datumu otplate pojedinih obroka zajma, odredbu o ukupnom trošku zajma, odredbu o obvezi i uvjetima štednje ili pologa novca, ako je to pretpostavka za odobrenje zajma, godišnji kamatnjak za zajam i kamatnjak za sredstva pologa ako je polog pretpostavka za odobrenje zajma, odredbu o sredstvima osiguranja plaćanja, odredbu o pretpostavkama i postupku raskida ugovora o zajmu.

Situacija u kojoj ugovorom predviđeno da će zajmodavac isplatiti potrošaču odobreni iznos u nekoliko rata, zakonodavac rješava na način da se za potrebe izračuna realne godišnje kamate na zajam, smatra se da je cjelokupan iznos zajma isplaćen na dan isplate prvog obroka. To je rješenje u potpunosti u skladu s Prijedlogom Smjernice.

6.2.2. Troškovi koji ne ulaze u izračun RGKS

Naš zakonodavac u čl.61.st.2. ZZP-a navodi troškove koji ne ulaze u pojam «ukupnih troškova zajma», replicirajući čl.1.a.st.2. Smjernice. Tim troškovima nisu obuhvaćeni iznosi *ugovornih kazni* koje je potrošač dužan platiti u slučaju neispunjenja neke od odredaba ugovora o zajmu, zatim troškovi «*transfera novca na račun potrošača*, te inače *novčanih doznaka*. Osim toga time ne bi bili obuhvaćeni niti troškovi računa na koji je potrošač dužan uplaćivati obroke zajma, osim ako potrošaču nije bila ostavljena mogućnost odabira želi li otvaranje takvog posebnog računa, a troškovi tog računa nerazumno su visoki. Dalje, ukupnim troškom zajma nisu obuhvaćeni ni troškovi *članarina* za sudjelovanje u određenim udrugama ili skupinama koji ne proizlaze iz ugovora o zajmu, a utječu na uvjete ugovora o zajmu. U pogledu troškova *osiguranja isplate zajma*, oni također ne ulaze u ukupni trošak, osim iznimno troškova osiguranja ugovorenog za slučaj smrti, bolesti ili gubitka zaposlenja potrošača, ali pod uvjetom da je iznos troškova osiguranja ugovorenog za te slučajeve, uključujući kamate i druge troškove, jednak ili manji od ukupnog iznosa kredita te ako je to osiguranje bilo uvjet za odobrenje zajma. Konačno, ako je riječ o potrošačkom zajmu za kupnju proizvoda ili usluge, tim troškovima nisu obuhvaćeni troškovi različiti od prodajne cijene proizvoda ili usluge za čiju se kupnju zajam odobrava, a koje bi potrošač, na temelju ugovora o kupnji tih proizvoda ili usluga, ionako bio dužan platiti bez obzira plaća li ih svojim ili pozajmljenim novcem.

6.3. *Iskazivanje efektivne kamatne stope na kredite i depozite prema odluci HNB-a*

Prije donošenja ZZP-a, HNB je na temelju zakonskog ovlaštenja sadržanog u čl.174. ZB-a donijela Odluku o jedinstvenom iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite,³⁹ (dalje: Odluka HNB-a). Po svom polju primjene odluka se primjenjuje ne samo na kredite već i na depozite, ali po naravi stvari obvezuje samo banke, a ne i ostale zajmodavce.

Odluka obvezuje banku da izračunati efektivnu kamatnu stopu i predočiti je javnosti i klijentu. Svaki oglas ili ponuda za sklapanje ugovora, bilo u prostorijama banke bilo u medijima, koji izravno ili neizravno predočuju kamatnu stopu ili neki drugi iznos koji se smatra dijelom cijene kredita moraju sadržavati podatak i o efektivnoj kamatnoj stopi. Taj podatak *ne smije biti manje uočljiv* od drugih, iako se može koristiti kratica. Iskaz o efektivnoj kamatnoj stopi banka treba dati *u pisanom obliku*, osim ako nije riječ o komunikaciji putem telefona.

³⁹ NN br. 74/03.

Ona se klijentu predočava *unaprijed*: prije sklapanja ugovora o kreditu, odnosno prije primanja zahtjeva za odobrenje kredita. Još se zahtijeva da u ugovoru postoji odgovarajuća odredba iz koje će biti razvidno da je klijent upoznat s uvjetima kredita i efektivnom kamatnom stopom *te da mu je uručena otplatna tablica*.

Što se tiče samog načina obračuna efektivne kamatne stope, prema istoj odluci mjerodavan je složeni kamatni račun. To znači da se kamate izračunavaju od promjenjive glavnice, tj. od glavnice koja se uvećava za kamate iz prethodnog obračunskog razdoblja.⁴⁰ Nadalje, primjenjuje se tzv. dekurzivni način obračuna kamata. Kod takvog obračuna kamata se obračunava i pribraja glavnici na kraju obračunskog razdoblja. Kamata se obračunava od početne vrijednosti, tj. od glavnice s početka osnovnog razdoblja kapitalizacije (obračunskog razdoblja). Kada se primjenjuje složeno ukamaćivanje, moguće je primijeniti onu istu kamatnu stopu koja se primjenjuje kod jednostavnog ukamaćivanja (proporcionalni kamatnjak) ili pak konformni kamatnjak. Konformni kamatnjak je povoljniji za dužnika (tj. potrošača kod ugovora o kreditu) ako se kamate obračunavaju za razdoblja kraća od razdoblja na koje se odnosi nominalni kamatnjak (npr. kamatnjak je izražen na godišnjoj razini, a obračun kamata je mjesečni). Tada je potrebno nominalni kamatnjak preračunati u kamatnjak za kraće vremensko razdoblje, zbog čega dolazi do njegova smanjenja.⁴¹

Odluka rješava pitanje iskazivanja efektivne kamatne stope koju se razumije kao razliku između zbroja konačnih vrijednosti uplata kreditoru (primatelju depozita) i zbroja početnih vrijednosti isplata korisniku kredita, iskazanu kao postotni udio u zbroju početnih vrijednosti isplata korisniku kredita (deponentu) izraženu na godišnjoj razini.

Odluka precizira i troškove koji se ne uzimaju u obzir za potrebe izračuna efektivne kamatne stope. To su: javnobilježničke pristojbe, naknada za pribavljanje ZK izvadka, troškovi procjene vrijednosti pokretnina i nekretnina, premije osiguranja ili druge naknade povezane s garancijama i drugim jamstvima kojima se zaštićuje kreditor od mogućih rizika, naknade za pribavljanje različitih uvjerenja, potvrda dozvola i rješenja nadležnih tijela i organa, zatezne kamate ili bilo koji drugi troškovi ili penali proizišli iz korisnikova nepridržavanja uvjeta ugovora, troškovi poštarina, telegrama i telefaksa i ostale slične naknade i provizije.

U odnosu na ovu sada već opsoletnu odluku, zapaža se da se specifikacija troškova koji ne ulaze u obračun efektivne kamatne stope razlikuje od one iz Prijedloga Smjernice, premije će po novom rješenju ulaziti u obračun, ako se plaćaju u vrijeme sklapanja ugovora o zajmu.

⁴⁰ Za razliku od toga o jednostavnim kamatama radi se ako se u obračunskom razdoblju kamate izračunavaju uvijek od iste glavnice.

⁴¹ Konformni kamatnjak je onaj kamatnjak koji za istu glavniciu daje jednaki iznos kamata bez obzira vrši li se obračun u vremenskim razdobljima dužim ili kraćim od razdoblja na koje se odnosi nominalni kamatnjak.

6.4. Odluka o jedinstvenoj metodi izračuna realne godišnje kamatne stope na potrošačke kredite

Ova odluka se temelji na zakonskom ovlaštenju sadržanom u čl.60.st.8 ZZZP-a, prema kojoj, ministar nadležan za gospodarstvo, u suglasnosti s ministrom nadležnim za financije, treba propisati jedinstvenu metodu obračuna realne godišnje kamate. Pri donošenju ZZZP-a izgubilo se iz vida da propis o načinu obračuna realne (efektivne) kamatne stope već postoji te je samo trebalo preispitati njegovu usklađenost sa smjernicom. Odluka o jedinstvenoj metodi izračuna realne godišnje kamatne stope na potrošačke kredite⁴² donesena 23. veljače 2005., a primjenjuje se na sve zajmodavce «koji nude potrošačke kredite potrošačima u RH, uključujući i banke kada nude potrošačke kredite.» Zatim se u nastavku propisuje da banke na ovu vrstu kredita također primjenjuju i propise koji su temeljeni na zakonu kojim se propisuje poslovanje banaka, iz čega proizlazi da ista ne stavlja izvan snage Odluku HNB-a.

S time u vezi postavlja se nekoliko pitanja. Kao prvo, već i prvi pogled na formule sadržane u dvjema opisanim odlukama pokazuje da one nisu istovjetne. Ne samo zbog njihova izgleda, već i zbog parametara koji su uzeti u obzir prilikom izračuna. Stoga pretpostavljamo da ćemo, krenemo li od istih polaznih premisa: ukupnog iznosa kredita, vremena vraćanja, iznosa kamatne stope itd. dobiti različiti iznos RGKS odnosno EKS., primijenivši dvije formule. Kako se nova Odluka počinje primjenjivati od šezdesetoga dana od dana objave, to znači da je ona u primjeni od 5.05.2005. Međutim, u vrijeme pisanja ovog rada na tom se planu nije ništa dešavalo u bankama.

Dalje, dok Odluka HNB-a regulira pitanje koji se troškovi ne uzimaju u obzir prilikom obračuna EKS, dotle nova odluka to pitanje ne regulira, pa valja pretpostaviti da vrijedi ona lista troškova iz ZZZP-a, koja nije istovjetna s odnosnom listom troškova prema Odluci HNB-a. Stoga se postavlja pitanje koji će popis troškova biti relevantan, odnosno može li se popis troškova iz Odluke HNB-a suplementirati ZZZP.

Također, Odluka HNB-a polazi da prilikom zasnivanja kreditnog odnosa postoji «sigurnosni polog». To je svota koja ostaje kod kreditora, i za taj iznos se stvarni iznos primljenog kredita umanjuje. Ako se prilikom izračuna polazi od toga da je ukupan iznos kredita jednak stvarno dodijeljenom kreditu kojem se pribraja (sustegnuti) dio sigurnosnog pologa, tada se realna kamatna stopa čini manjom nego što ona u stvari jest. Obzirom da po smislu takav sigurnosni polog čini trošak kredita, taj bi iznos trebalo odbiti, kako bi se RGKS izračunala prema stvarno dodijeljenom kreditu. Kako ovo pitanje nije na adekvatan način riješeno ni po staroj ni po novoj formuli (nema transparentnog iskazivanja), to bi to trebalo u najskorije vrijeme izmijeniti. Tome u prilog govori i činjenica da se prema Prijedlogu Smjernice sankcioniraju takvi aranžmani, tj. da se klauzule ugovora koje potrošače obvezuju na deponiranje novca ili slične radnje smatraju «crnim

⁴² NN 30 /2005.

klauzulama» te su stoga ništave. Izuzetno, ako po osnovi takvog «pologa» potrošač ostvaruje kamatnu stopu na depozite, tada se klauzula ne smatra ništavom.

7. Zaključak

S recepcijom Smjernice o potrošačkim kreditima iz 1987. u naše pravo, položaj potrošača prilikom sklapanja ugovora o potrošačkom kreditu (zajmu) znatno se poboljšao, na način da je zajmodavac dužan na transparentan način prikazati sve uvjete ugovora, pa tako i one financijske iz kojih se vidi cijena kreditne usluge. Iako je zahvaljujući posebnim propisima koji vrijede za banke ta obveza za banke postojala i ranije, sada ona jednako obvezuje zajmodavce koji nisu bankovne institucije, kao što su prodavatelji koji se ujedno pojavljuju kao zajmodavci potrošača.

Ipak recepcija europskog prva učinjena je u nekim pitanjima mehanički ne vodeći računa o koherentnosti propisa kojima se uređuje potrošački kredit (odnosno zajam). Određene razlike koje postoje između ZB-a i ZZP-a na nivou definicija, dovode do situacije da fizičke osobe koje sklapaju ugovore s bankama uživaju pravnu zaštitu potrošača čak i kada nastupaju u profesionalnom svojstvu, odnosno kada ne kupuju bankovnu uslugu za osobnu upotrebu. S druge strane prema ZZP-u kriterij osobne upotrebe je odlučujući pri procjeni smatra li se neko potrošačem ili ne. S druge strane, određeni propisi HNB-a, koja svoje regulatorne ovlasti crpi iz ZB-a doneseni su prije donošenja ZZP-a, a upravo se tematski odnose na transparentno prikazivanje financijskih uvjeta ugovora, odnosno način iskazivanja i obračunavanja efektivne kamatne stope (za kredite i za depozite) koji vrijede za banke. Kako je nedavno Ministarstvo gospodarstva rada i poduzetništva interveniralo svojim vlastitim propisom o načinu obračuna realne godišnje kamatne stope, donesenim na temelju zakonskog ovlaštenja iz ZZP-a, koji se očigledno funkcionalno preklapa s Odlukom HNB-a postavlja se pitanje njihove međusobne kompatibilnosti. Kako se propis Ministarstva primjenjuje i na banke, ali se pri tome ističe da se na banke primjenjuju «i propisi temeljeni na zakonu kojim se propisuje poslovanje banaka», izvjesno je da u tome prešutno sadržana ovlast da banke i dalje primjenjuju formulu iz Odluke HNB-a. To znači da će se nova formula primjenjivati samo na nebankovne institucije.

U svjetlu trendova u europskom pravu sadržanih u prijedlogu za izmjenu Smjernice o potrošačkim kreditima, jasno je vidljiva namjera europskog zakonodavca da još više poveća transparentnost financijskih uvjeta potrošačkog kredita. To se prvenstveno ogleda u činjenici da se transparentno prikazuju svi troškovi koji su vezani za dodjelu kredita poput premija za osiguranje troškova, da se kod varijabilnih kamatnih stopa spriječi variranje istih po diskrecijskoj ocjeni banke, da se ukloni nepoštena poslovna praksa vezana za financijske klauzule ugovora kao što je uvjetovanje dodjele kredita deponiranjem novca ili kupnjom vrijednosnih papira. Kada bi se u ovoj fazi naše metode obračuna prilagodile europskom to bi dovelo do promjena u smislu da bi se trebalo

transparentno prikazivati «sigurnosni polog». To bi u konzekvenci dovelo do povišenja realne kamatne stope.

FINANCIAL CLAUSES IN CONSUMER CREDIT CONTRACTS – NOVELTIES IN EUROPEAN AND CROATIAN LAW AND PRACTICE

Summary

With reception of the Directive from 1987 into Croatian law, position of consumer was profoundly approved especially in sense of precontractual and contractual transparency and especially in cases where lenders are non-banking institutions. In regard to the consumer's credits given by banks, inconsistency appears between provisions of the LCP and LB. Namely, while the second relies on the less stringent concept of the consumer, leaving the purpose of the consumption irrelevant, the first follows the line from Directive. With implementation of the Directive important changes were introduced in precontractual phase, especially on financial terms (APR). However some issues were addressed rather mechanically. While implementing the list of recommended essential contract terms from Directive, Croatian legislator failed to address very important question: would lackness of any of these terms lead to the nullity of the contract or it would be sanctioned otherwise. This becomes particularly apparent when essential terms for the consumer credit contract (in general) are compared with the (expanded) essential terms prescribed by bylaws regulating banks. As to the transparency of the purely financial conditions of the contract, again consolidation of the general rules and rules applying on banks is necessary especially after two parallel and diverging methods of calculation of the APR are in force: one relying on the Directive and the other different – previously posed by CNB. Given the fact that Proposal Directive introduces even new criteria of the financial transparency and some of them slightly revised this should be also taken into account by Croatian legislator. Then, some legal solutions from Directive from 1987 were not undertaken at all, although it was necessary to address them. For example LCP does not answer the question whether the bank is allow to calculate the costs (and which one) in the situation when consumer withdraws from the credit before its use.

